

СУБ'ЄКТИВНА СТОРОНА ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО п. 3 ч. 2 ст. 115 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

SUBJECTIVE SIDE OF THE CRIME FORESEEN BY p. 3 p. 2 art. 115 THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE

Каранікола О.П.,
здобувач

Харківського національного університету внутрішніх справ

Стаття присвячена аналізу ознак суб'єктивної сторони злочину, передбаченого п. 3 ч. 2 ст. 115 КК України. Акцентована увага на тому, що вчинення цього злочину характеризується виною у формі умислу, як прямого, так і непрямого. Наголошується, що мотив являється обов'язковою ознакою вказаного злочину.

Ключові слова: вбивство, заручник, викрадена людина, суб'єктивна сторона, вина, мотив, мета.

Статья посвящена анализу признаков субъективной стороны преступления, предусмотренного п. 3 ч. 2 ст. 115 УК Украины. Акцентируется внимание на том, что совершение этого преступления характеризуется виной в форме умысла, как прямого, так и косвенного. Отмечается, что мотив является обязательным признаком указанного преступления.

Ключевые слова: убийство, заложник, похищенный человек, субъективная сторона, вина, мотив, цель.

The article is sanctified to the analysis of signs of subjective side of the crime foreseen by p. 3 p. 2 art. 115 CC of Ukraine. Attention is accented on that the commission of this crime is characterized by guilt in form intention, both direct and indirect. It is marked that reason are the obligatory sign of the indicated crime.

Key words: murder, hostage, stolen man, subjective side, guilt, reason, aim.

Постановка проблеми. Конституція України (ст. 27) закріпила головне природне право кожної людини – право на життя: «Кожна людина має невід'ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави – захищати життя людини. Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань» [1]. Життя є найбільш цінним із благ не лише для людини, а й для українського суспільства у цілому, тому захист життя людини гарантується Конституцією України, а за посягання на життя встановлена найбільш сувора відповідальність – кримінальна.

За даними офіційної статистики, у цілому кількість посягань на життя людини, а також посягань на людину, які ставлять під загрозу її життя, непинно зростає. Слід підкреслити, що зареєстровані вбивства не відображають реальної кількості цих злочинів, оскільки вбивства нерідко маскують під самогубства, а кількість потерпілих у справах про вбивства, як правило, статистикою не враховується.

Особливе місце серед вбивств займають вбивства з обтяжуючими обставинами, відповідальність за вчинення яких передбачена у ч. 2 ст. 115 Кримінального кодексу України (далі – КК України), оскільки наявність зазначених обставин вкрай підвищує суспільну небезпечність вказаного діяння.

Виходячи з назви ст. 115 КК України, можна зробити висновок, що суб'єктивна сторона злочину, передбаченого п. 3 ч. 2 ст. 115 КК України, характеризується виною у формі умислу, однак виникає питання відносно того, який саме умисел (прямий чи непрямий) характеризує зазначену ознаку та чи впливають на кваліфікацію факультативні ознаки вказаного елементу складу злочину?

Стан дослідження. Вказаному питанню вже приділялася увага у працях багатьох вчених, серед яких особливу увагу заслуговують роботи М. І. Бажанова, Ю. В. Бауліна, В. І. Борисова, В. К. Гришука, М. Й. Коржан-

ського, М. П. Короленко, В. М. Куца, М. І. Мельника, В. О. Навроцького, В. В. Сташиса, В. Я. Тація, С. С. Яценко та інших. Однак необхідно зазначити, що серед авторів немає єдності думок відносно вирішення означеного питання. Саме тому метою статті є подальша характеристика суб'єктивної сторони злочину, передбаченого п. 3 ч. 2 ст. 115 КК України.

Виклад основного матеріалу. Суб'єктивна сторона злочину визначається внутрішніми процесами, які відбуваються в психіці та свідомості злочинця [2, с. 49].

Зміст суб'єктивної сторони злочину характеризують певні юридичні ознаки. Традиційно вважається, що суб'єктивна сторона характеризується формою вини, мотивом та метою [3, с. 142].

Вина є основною та обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони злочину. Принцип кримінальної відповідальності за наявності вини законодавчо сформульований у Конституції України, а саме у ст. 62, згідно з якою особа вважається невинною у вчиненні злочину і не може бути притягнута до кримінальної відповідальності, доки її вина не буде доведена у встановленому законом порядку та встановлена обвинувальним вироком суду [1].

Її зміст відображають об'єктивні ознаки злочину, що характеризують його об'єкт, предмет і об'єктивну сторону. Отже, не може існувати абстрактної вини, відірваної від конкретного суспільно небезпечного діяння.

Форма вини – це зазначені в кримінальному законі сполучення певних ознак свідомості і волі особи, що вчиняє суспільно небезпечне діяння. У сполученні таких ознак і виражається психічне ставлення особи до діяння та його наслідків. Чинне кримінальне законодавство виділяє дві форми вини:

- умисел (прямий, має місце у разі, якщо особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності), передбачала його суспільно небезпечні наслідки і бажала їх настання; і непрямий, має місце у разі, якщо особа усвідомлювала суспільно

небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності), передбачала його суспільно небезпечні наслідки і хоча не бажала, але свідомо припускала їх настання) – ст. 24 КК України;

- необережність (злочинна недбалість, має місце у разі, якщо особа не передбачала можливості настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння (дії або бездіяльності), хоча повинна була і могла їх передбачити; і злочинна самовпевненість, має місце у разі, якщо особа передбачала можливість настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння (дії або бездіяльності), але легковажно розраховувала на їх відвернення) – ст. 25 КК України.

Це узагальнені законодавцем поняття, які лише в загальних рисах характеризують ставлення особи до вчиненого діяння та його наслідків [3, с. 145].

Важливу роль у характеристиці суб'єктивної сторони відіграють її факультативні ознаки – мета і мотив.

Мотив – це внутрішнє спонукання, рушійна сила вчинку людини, що визначає його зміст і допомагає більш глибоко розкрити психічне ставлення особи до вчиненого. Мотив є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони злочину в тих випадках, коли він безпосередньо зазначений у диспозиції статті кримінального закону. Однак у тих випадках, коли мотив здійснення злочину не зазначається у диспозиції статті кримінального закону, він може мати важливе значення при установленні складу злочину та форми вини.

В основі будь-якої мотивованої поведінки лежить потреба, на задоволення якої спрямоване вчинення того чи іншого діяння. У детермінації поведінки людини першочергове значення мають потреби, але поряд з ними визнають інтереси і соціальні вимоги, котрі повинні виконувати кожна людина незалежно від її бажання [4, с. 7].

Мета – це уявлення про бажаний результат, якого прагне особа, що визначає спрямованість діяння. Мета являється обов'язковою ознакою складу злочину в тих випадках, коли вона прямо передбачена у диспозиції статті кримінального закону, це означає, що в такому випадку кримінальна відповідальність настає лише за ті діяння, які вчинюються з указаною в ньому метою. Якщо мета не вказана у диспозиції статті, то її встановлення необхідне для того, щоб визначити причини злочину, а також визначити вид та міру покарання.

На підставі мотиву злочинної поведінки суб'єкт ставить мету, на досягнення якої і спрямовує свою злочинну діяльність. Поняття мети злочину подібне до поняття наслідків або результату злочину. Однак їх не можна ототожнювати, відповідно до того, що наслідки є об'єктивним чинником, а мета – суб'єктивним чинником, котрий характеризує процес мислення.

Як вже зазначалося, злочин, передбачений п. 3 ч. 2 ст. 115 КК України характеризується виною у формі умислу.

Щодо розмежування умислу на прямий та непрямий, при вчиненні зазначеного злочину, на нашу думку, у зв'язку з тим, що законодавець не виокремлює будь-який вид умислу, він може бути вчинений, як з прямим умислом, так і непрямим умислом. Прямий умисел має місце коли особа усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності), передбачає його суспільно небезпечний наслідок у вигляді смерті заручника або викраденої людини (інтелектуальний момент прямого умислу) і бажає настання такого на-

слідку (вольовий момент прямого умислу). Непрямий умисел має місце, коли особа усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності), передбачає його суспільно небезпечний наслідок у вигляді смерті заручника або викраденої людини (інтелектуальний момент прямого умислу) і хоча не бажає настання такого наслідку, але свідомо припускає його настання (вольовий момент непрямого умислу).

Прямий умисел має місце, коли вина особа цілеспрямовано позбавляє життя заручника або викрадену людини, тобто вчиняє діяння, внаслідок яких останній спричиняється смерть (наприклад, винна особа стріляє у потерпілого). Непрямий умисел має місце, коли винна особа вчиняє діяння, що прямо не спрямовані на позбавлення життя, але внаслідок їх вчинення спричиняється смерть потерпілому (наприклад, винна особа запирає потерпілого у певному місці на тривалий строк, залишаючи останнього без їжі та пиття).

Питання відносно наявності того чи іншого виду умислу, при вчиненні умисного вбивства заручника або викраденої людини, повинно вирішуватися у кожному окремому випадку на підставі аналізу всіх обставин конкретної справи.

Відносно факультативних ознак суб'єктивної сторони аналізованого злочину, більшість авторів вважають, що обов'язковою ознакою вказаного елементу складу злочину є мотив, який має зв'язок із мотивом вчинення злочину, передбаченого ст. 147 «Захоплення заручників» [5, с. 249; 6, с. 276].

На нашу думку, зазначена позиція авторів являється обґрунтованою, так як мотив злочину, передбаченого п. 3 ч. 2 ст. 115 КК України повинен мати зв'язок із мотивом злочину, передбаченого ст. 147 КК України, оскільки першочерговим мотивом винної особи є вчинення злочину передбаченого ст. 147 КК України, а саме спонукання родичів затриманого, державної або іншої установи, підприємства чи організації, фізичної або службової особи до вчинення або утримання від вчинення будь-якої дії, як умови звільнення заручника, а вчинення злочину передбаченого п. 3 ч. 2 ст. 155 КК України є другорядним. Для обґрунтування зазначеного, на наш погляд, доцільно зазначити, що не буде мати місце в діяннях винної особи аналізованого злочину в тому випадку, якщо, наприклад, вбивство заручника було вчинено внаслідок бійки між винною особою та заручником, причиною якої стала особиста неприязнь тощо.

Доцільно зазначити, що у постанові Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» від 7 лютого 2003 р. № 2, також зазначається, що мотив такого вбивства повинен мати місце зв'язок із злочином, передбаченим ст. 147 КК України (це можуть бути бажання спонукати зазначених у ст. 147 КК осіб, установу, підприємство, організацію до вчинення чи утримання від вчинення певних дій, помста за невиконання вису-нутих вимог, прагнення приховати захоплення чи тримання заручника або інший злочин, вчинений під час їх здійснення тощо) [7].

Крім того, у зв'язку з тим, що в аналізованому злочині передбачається відповідальність за вбивство заручника або викраденої людини, на нашу думку, мотив його вчинення повинен бути пов'язаний не лише з мотивом злочину, передбаченого ст. 147 КК України, а й з мотивом злочину, передбаченого ст. 146 КК України, в залежності від

того, вбивство якого саме потерпілого вчиняється винною особою – заручника або викраденої людини відповідно.

Для обґрунтування зазначеного необхідно зазначити, що мотив злочину, передбаченого п. 3 ч. 2 ст. 115 КК України повинен мати зв'язок із мотивом злочину, передбаченого ст. 146 КК України, не зважаючи на те, що у зазначеній нормі законодавець не виокремлює мотив, в якості обов'язкової ознаки суб'єктивної сторони, у разі вбивства викраденої людини, оскільки першочерговим мотивом винної особи є вчинення злочину передбаченого ст. 146 КК України, а вчинення злочину передбаченого п. 3 ч. 2 ст. 115 КК України є другорядним. Тобто, вбивство викраденої людини повинно бути тим чи іншим чином пов'язане із злочином, передбаченим ст. 146 КК України (неотримання бажаного від викрадення, прагнення приховати викрадення, інший злочин, вчинений під час його здійснення тощо). У разі відсутності вказаного зв'язку, діяння винної особи не можуть бути кваліфіковані за п. 3 ч. 2 ст. 115 КК України.

Висновки. На підставі вищевказаного можна зробити наступні висновки.

Суб'єктивна сторона злочину, передбаченого п. 3 ч. 2 ст. 115 КК України, характеризується виною у формі умислу. В діяннях винної особи може мати місце як прямий, так і не прямий умисел. Встановлення того чи іншого виду умислу, при вчиненні умисного вбивства заручника або викраденої людини, повинно вирішуватися у кожному окремому випадку на підставі аналізу всіх обставин конкретної справи.

Мотив злочину, передбаченого п. 3 ч. 2 ст. 115 КК України, повинен бути пов'язаний з мотивом злочину, передбаченого ст. 146 КК України, у разі вбивства викраденої людини або з мотивом злочину, передбаченого ст. 147 КК України, у разі вчинення вбивства заручника, оскільки першочерговим мотивом винної особи є вчинення злочинів, передбачених ст. 146 або ст. 147 КК України, а вчинення злочину, передбаченого п. 3 ч. 2 ст. 115 КК України, є другорядним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%82%D1%83%D1%86%D1%96%D1%8F>.
2. Навроцький В. О. Склад злочину і його роль у процесі кримінально-правової кваліфікації / В. О. Навроцький // Правничий часопис Донецького університету. – 2000. – № 1. – С. 47–51.
3. Кримінальне право України. Загальна частина / під ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – Київ–Харків : Юринком Інтер–Право, 2005. – 494 с.
4. Тарарухин С. А. Установление мотива и квалификация преступлений / Тарарухин С. А. – К. : «Выща школа», 1997. – 152 с.
5. Уголовный кодекс Украины: научно-практический комментарий / [Алиева Е. Н., Бабий А. П., Гаврильченко Л. К. и др.] ; под ред. Е. Л. Стрельцова. – [Издание седьмое, переработанное и дополненное]. – Х. : ООО «Одиссей», 2010. – 904 с.
6. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [Бойко А. М., Бріч Л. П., Гришук В. К. та ін.], під ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – 6-те вид., перероб. та доповн. – К. : Юридична думка, 2009. – 1236 с.
7. Постанова Пленуму Верховного Суду «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» від 7 лютого 2003 р. № 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/07062765C3315954C2256CDA00538ED6?OpenDocument&CollapseView&RestrictToCategory=07062765C3315954C2256CDA00538ED6&Count=500&>.

УДК 343.5

ВИТОКИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ЗАПОБІГАННЯ КОНТРАБАНДИ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ SOURCES OF BECOMING AND DEVELOPMENT OF PREVENTION OF CONTRABAND GOODS OF NARCOTIC FACILITIES

Кириченко Г.В.,

кандидат юридичних наук,

викладач кафедри кримінально-правових дисциплін

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Стаття присвячена витокам становлення та розвитку запобігання контрабанді наркотичних засобів. Автор досліджує етапну історію розвитку контрабанди наркотичних засобів. У статті проаналізовано перші кроки щодо створення правових основ протидії цьому соціальному явищу.

Ключові слова: контрабанда наркотичних засобів, припинення контрабандної діяльності, попередження злочинної діяльності, контроль за обігом наркотиків, незаконне перевезення товарів.

Статья посвящена истокам становления и развитию предотвращения контрабанды наркотических средств. Автор исследует этапную историю развития контрабанды наркотических средств. В статье проанализированы первые шаги относительно создания правовых основ противодействия этому социальному явлению.

Ключевые слова: контрабанда наркотических средств, прекращение контрабандной деятельности, предупреждение преступной деятельности, контроль за оборотом наркотиков, незаконная перевозка товаров.

The article is devoted becoming sources and development of prevention of contraband goods of narcotic facilities. An author probes a stage history of development of contraband goods of narcotic facilities. In the article the first steps are analysed in relation to creation of legal frameworks of counteraction this social phenomenon.

Key words: contraband goods of narcotic facilities, stopping of contraband activity, warning of criminal activity, control after the appeal of drugs, illegal transporting of goods.